

OECD Eurasia
Competitiveness Programme

СТРАТЕГІЯ СЕКТОРНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЛЯ
УКРАЇНИ — ФАЗА ІІІ

**Оцінювання та посилення
фінансової грамотності
МСП в секторі агробізнесу
України**

**Звіт за підсумками проекту
Робоча група з доступу до фінансування МСП в
агробізнесі
Грудень 2015**

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І РОЗВИТКУ

ОЕСР — це унікальний форум, у рамках якого державні органи співпрацюють задля розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем глобалізації. ОЕСР також концентрує зусилля на розумінні та наданні підтримки органам державного управління щодо їх реагування на нові процеси і проблеми, зокрема у сфері корпоративного управління, економіки, що базується на інформації, щодо проблем, пов'язаних зі старінням населення. Організація надає платформу для порівняння досвіду реалізації політики, пошуку розв'язання спільних проблем, виявлення кращої практики і роботи з координації внутрішньої та міжнародної політики. Членами ОЕСР є Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Чилі, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Словацька Республіка, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Велика Британія та Сполучені Штати Америки. Європейський Союз бере участь в роботі ОЕСР.

www.oecd.org

ПРОГРАМА ОЕСР «КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЄВРАЗІЇ»

Програма ОЕСР *Конкурентоспроможність Євразії* започаткована у 2008 році й має на меті прискорення реформ економіки та покращення бізнес-клімату для досягнення сталого зростання економіки та зайнятості у двох регіонах: у Центральній Азії (Афганістан, Казахстан, Киргизька Республіка, Монголія, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан) і у Східній Європі та на Південному Кавказі (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Республіка Молдова та Україна). Програма є складовою стратегії розвитку контактів ОЕСР, що її реалізує Секретаріат з глобальних відносин.

www.oecd.org/globalrelations/eurasia.htm

СТРАТЕГІЯ СЕКТОРНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ — ФАЗА ІІІ

Проект ОЕСР *Стратегія секторної конкурентоспроможності для України* реалізується з 2009 року. На початку проекту були пріоритезовані галузі, визначені джерела їх конкурентоспроможності, а також виявлені спричинені політикою бар'єри, що стали на заваді кращій підтримці інвестування, зокрема у такі ключові сектори як агробізнес, виробництво техніки й транспортного устаткування, сфері відновлюваної енергетики та енергоефективності. Мета другої фази — знайти шляхи подолання конкретних спричинених політикою бар'єрів, а також досягнення результатів у короткостроковій перспективі шляхом найефективніших заходів, що їх можна реалізувати. Наразі проект перебуває у третій фазі, завданням якої є запровадження механізмів, що забезпечуватимуть сталість процесу реформування, а також надання підтримки Уряду України в ефективній реалізації реформ шляхом застосування досвіду та методики ОЕСР, виявлення проблемних аспектів політики на підтримку конкурентоспроможності приватного сектора за визначеними проектом як цільові напрямки економіки, за умов тісної співпраці із самим приватним сектором і розбудови спроможності державних установ. Фазу ІІІ Проекту, що спільно фінансується Європейським Союзом та Урядом Швеції, буде завершено у грудні 2015 року.

www.oecd.org/countries/ukraine/ukrainesectorcompetitivenessstrategy.htm

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Початкові результати Дослідження ОЕСР щодо оцінки рівня фінансової грамотності МСП в секторі агробізнесу України засвідчили, що попри задовільний рівень загальних фінансових знань поміж МСП в секторі агробізнесу, найнижчий рівень розуміння фінансових понять мають найдрібніші та наймолодші представники.

Незважаючи на те, що МСП в секторі агробізнесу заявляють про використання різних варіантів фінансування, на практиці ж внутрішні фінансові засоби та нерозподілений дохід залишаються основним джерелом фінансування обігового капіталу та основних засобів. Основною причиною такої ситуації можна назвати відсутність довіри до формального фінансового сектора та низку проблем із доступом до джерел зовнішнього фінансування.

Більшість респондентів дослідження ухвалюють фінансові рішення про, наприклад, купівлю фінансових продуктів чи замовлення фінансових послуг лише після ознайомлення з інформацією про конкретні продукти чи після загальних рекомендацій, а не після консультацій із банком. На сьогодні для МСП у секторі агробізнесу в Україні не надаються жодні додаткові послуги з підтримки бізнесу.

Дослідження не змогло оцінити практику МСП у секторі агробізнесу в частині відокремлення персональних фінансів від корпоративних, оскільки більшість респондентів відмовилася відповідати на запитання про це. Щоб дійти висновків щодо впливу бізнес-практики в оцінці різних джерел фінансування, потрібні додаткові консультації.

Отримані результати свідчать, що цільова стратегія підвищення рівня фінансової грамотності для МСП у секторі агробізнесу може мати позитивний вплив на підвищення спроможності залучати зовнішнє фінансування. Окрім того, побудова довірливих відносин з фінансовим сектором може також мати сприятливий вплив на зростання попиту на фінансові послуги і продукти. Надання послуг з бізнес-підтримки МСП могло б також збільшити спроможність та шанси МСП на отримання фінансування від банків та з інших фінансових джерел.

ОЕСР рекомендує впроваджувати низку цільових політичних заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності МСП, із зосередженням на найдрібніших та наймолодших МСП у секторі агробізнесу, у рамках ширшої національної стратегії фінансової освіти. Якщо говорити більш конкретно, такі рекомендації включають:

- (1) пріоритезація дрібних і молодих МСП;
- (2) розробка заходів для сприяння диверсифікації використання фінансових продуктів і послуг;
- (3) розробка програм з подальшої підтримки розуміння правових і регуляторних аспектів фінансування МСП;
- (4) юридичний обов'язок банків надавати належну інформацію та консультації фермерам та/або кооперативам під час продажу фінансових інструментів;
- (5) вдосконалення доступу до фінансування через сільськогосподарські сервісні кооперативи.

АНАЛІЗ

Оцінка базових фінансових знань

1. Дослідження засвідчує, що керівники МСП у секторі агробізнесу мають задовільний рівень фінансової грамотності з питань, що належать до базових фінансових принципів. Позаяк, 64% усіх респондентів правильно відповіли на всі запитання тесту на фінансову грамотність.
2. Водночас, дослідження відзначає, що рівень базових фінансових знань є найнижчим поміж найдрібніших (100–500 га земельних угідь) та наймолодших (0–10 років від заснування) МСП у секторі агробізнесу. Правильні відповіді на запитання щодо базових фінансових знань із них дали 61% та 40% респондентів відповідно; водночас ці значення є вищими для власників великих агропідприємств (1000–2000 га земельних угідь) та підприємств віком понад 15 років — 74% і 68% відповідно. У цьому зв'язку можна констатувати, що більші за розміром та засновані давніше підприємства мають більше досвіду у фінансових справах і з прийняттям відповідних рішень, а також у них часто наявні досвідчені внутрішні фінансові спеціалісти (фінансові директори, бухгалтери та фінансові консультанти), які надають фінансові консультації у процесі щоденної діяльності. Тож для досягнення найвищої ефективності пріоритетні заходи мають бути направлені на дрібні та молоді МСП у секторі агробізнесу.

Оцінка фінансової практики МСП у секторі агробізнесу

3. Більшість українських МСП у секторі агробізнесу заявляють, що володіють достатніми знаннями про широкий спектр фінансових продуктів і послуг. Ці знання охоплюють базові фінансові послуги, такі як банківські позики (98% усіх респондентів) та складні фінансові продукти, такі як свопи (61% усіх респондентів) та форвардні контракти (81% усіх респондентів).
4. Однак прості продукти використовуються значно частіше, ніж складніші фінансові рішення. Наприклад, 90% усіх респондентів використовують поточні банківські рахунки, а 86% заявляють про те, що використовували їх у минулому; 80% заявляють про те, що використовують і використовували в минулому лізингові рішення. Для порівняння, лише 45% респондентів повідомляють, що наразі використовують свопи, а 54% використовували цей інструмент у минулому.
5. Досить неочікуваними для цього дослідження виявився високий рівень знань і використання фінансових продуктів і послуг, особливо зважаючи на загалом низький рівень фінансової грамотності населення (USAID, 2010 рік) та зниження рівня проникнення банківських послуг в Україні: у 2010 році на 100 000 дорослого населення було 2,3 відділення комерційних банків, а в 2013 році цей показник скоротився до 0,9 (Світовий банк, без дати). Цей показник значно нижчий за аналогічний для інших країн регіону. Наприклад, у Молдові рівень проникнення банківських послуг на 100 000 дорослого населення у 2010 році становив 10,4, а у 2013 — 12; у Польщі — 32 та 32,5 відповідно (там же).
6. Навіть попри заяви більшості респондентів про те, що їм відомий широкий спектр фінансових продуктів і послуг та що вони використовують його, основним джерелом короткострокового фінансування залишається використання внутрішніх фінансових засобів та нерозподіленого доходу.
7. Дослідження показує, що операційна ліквідність респондентів переважно фінансується за рахунок внутрішніх фінансових засобів чи нерозподіленого доходу. Наприклад, 23% респондентів фінансують у межах 76%–100% свого обігового капіталу з цих джерел, а 22% респондентів

покривають із цих джерел від 51% до 76% власної операційної ліквідності. У той же час лише 30% респондентів заявляють про позики з банків на покриття від 26% до 50% власного обігового капіталу. Також більшість респондентів не використовують жодних альтернативних джерел фінансування: 40% респондентів не користуються позиками банків узагалі, 65% не залучають позик із небанківських фінансових установ¹, 72% не здійснюють жодних придбань у постачальників у кредит та не приймають авансові платежі від клієнтів, та 89% респондентів не використовують жодних інших джерел фінансування для власного обігового капіталу².

8. Подібно до обігового капіталу, довгострокові потреби респондентів у майні, машинах і обладнанні переважно покриваються за рахунок внутрішніх засобів та нерозподіленого доходу. Наприклад, 14% респондентів покривають від 76% до 100% основних засобів, 20% опитаних директорів МСП заявляють про фінансування у межах від 51% до 75%, та 41% респондентів фінансують від 26% до 50% власних основних засобів за рахунок внутрішніх фінансових засобів чи нерозподіленого доходу. У той же час, переважна більшість респондентів не користується жодними зовнішніми джерелами фінансування для придбання основних засобів: 46% респондентів не користуються позиками банків узагалі, 68% не залучають позик із небанківських фінансових установ³, 89% не використовують внески власників чи не випускають нові майнові права, та 92% респондентів не використовують жодних інших джерел фінансування для власного обігового капіталу⁴.

9. Результати цього дослідження можуть бути пояснені проблемами доступу МСП до фінансів в Україні, що виникають як з боку попиту, так і з боку пропозиції.

10. З боку пропозиції, доступ до фінансування залишається одним зі значних факторів стримування, особливо для МСП. У 2012 році в Україні була найвища частка (76%) компаній, які заявляли про кредитні обмеження у Східній Європі та Кавказі, і їхня частка з 2008 року зросла з 50%.⁵ До 75% компаній агробізнесу визначають обмежений доступ до фінансування в якості основної перешкоди для подальшого розширення та інвестування (МФК, 2011 рік). Згідно зі Звітом про глобальну конкурентоспроможність, у 2013–2014 роках 16,7% респондентів в Україні визначили доступ до фінансування в якості найголовнішої перешкоди у веденні бізнесу (у рамках одноразового опитування), що склало більшу частку респондентів порівняно з 2012–2013 роками, і за значимістю ця перешкода випередила корупцію та неефективність державного управління. Як результат, внутрішнє самофінансування у формі нерозподіленого доходу та особистих заощаджень лишилися одними із основних джерел фінансування МСП (ОЕСР, ще не опубліковано), що і підтвердило це дослідження.

11. Через брак забезпечення та високі вимоги до забезпечення, які можуть коливатися у межах від 100% до 200% від розміру позики, та через сприйняття кредитування сільського господарства як

¹ Включаючи фінансові установи мікрокредитування, кредитні кооперативи, кредитні спілки та фінансові компанії.

² Включаючи позикодавців, друзів, родичів, інші види бізнесу чи особисті заощадження.

³ Включаючи фінансові установи мікрокредитування, кредитні кооперативи, кредитні спілки та фінансові компанії.

⁴ Включаючи позикодавців, друзів, родичів, інші види бізнесу чи особисті заощадження.

⁵ Дані з Огляду ділової кон'юнктури та роботи підприємств (BEEPS V) (2011–14 рр.), п'ята хвиля Огляду ділової кон'юнктури та роботи підприємств, організована ЄБРР та Світовим Банком (набір показників доступний за адресою <http://ebrd-beeps.com/>). Підприємства, які мали обмеження в доступі до кредитів, заявляли про потребу в отриманні кредитних коштів, але або вирішили не звертатися за їх отриманням, або ж їхні заяви були відхилені. Регіон Східної Європи та Кавказу включає Україну, Молдову, Білорусь, Грузію, Вірменію та Азербайджан.

галузі з високим ризиком, МСП у секторі агробізнесу мають вкрай обмежений доступ до банківських позик та фінансування торгівлі з боку постачальників. Близько половини усіх виробників продають 80–100% їхнього щойно зібраного врожаю майже одразу після збору для покриття фінансових потреб обігового капіталу (МФК, 2011 рік).

12. Зрештою, поточний макроекономічний та фінансовий стан України створив іще більше труднощів для боку пропозиції фінансування МСП у секторі агробізнесу: проблеми з ліквідністю банківської системи, політична невизначеність та зовнішні ризики, які з'явилися у 2014 році, негативно вплинули на доступність фінансових ресурсів (ОЕСР, ще не опубліковано).

13. З боку попиту існує рівень недовіри до фінансового сектора, що став наслідком укр. обмеженого використання фінансових продуктів і послуг населенням. В огляді USAID 2010 року щодо думки громадськості про пенсійну реформу⁶, лише 15% респондентів висловлювали довіру приватним банкам, 11% — страховим компаніям, 6% — інвестиційним фондам, та 5% — недержавним пенсійним фондам. Крім того, Проектом розвитку фінансового сектора USAID (2010) середньостатистичний споживач фінансових послуг в Україні визначався як такий, що переоцінює власний рівень фінансової грамотності, використовує переважно прості банківські послуги, загалом необізнаний про свої права як споживача, та зневірений у фінансових установах (USAID, 2010 рік). У цьому контексті підприємства прагнули використовувати власні фінансові засоби та нерозподілений дохід замість звернення до банків та інших фінансових засобів та інструментів, що обмежувало можливості для реінвестування та підвищення конкурентоспроможності сектора.

Оцінка навичок і практик управління МСП

14. Дослідження свідчить, що у розрізі управління фінансовими засобами та практик звітування, у 55% респондентів наявний внутрішній спеціаліст для здійснення управління фінансовими засобами, що підтверджує розуміння важливості фінансового планування. Позаяк, 50% респондентів заявили, що вони мають задокументований фінансовий план управління грошовими засобами, 57% — план інвестування в обладнання і машини, а 48% — план інвестування у розширення бізнесу.

15. Водночас, МСП у секторі агробізнесу недостатньо послуговуються професійними консультаціями для ухвалення зважених фінансових рішень. Позаяк, найбільший вплив на рішення щодо придбання фінансових продуктів і замовлення фінансових послуг мають інформація про конкретні продукти та загальні рекомендації (82% та 64% відповідно), а професійні консультації — лише на 34%. Отже, такі дані продовжують свідчити про недовіру до фінансового сектора України та про обмежені фінансові можливості для невеликих компаній щодо диверсифікації їхніх джерел фінансування.

16. Зрештою, дослідження свідчить, що відокремлення корпоративних і персональних фінансів є чутливою сферою управління фінансовою діяльністю більшості респондентів. Запитання на цю тему розглядалися як надто чутливі більшістю респондентів, тож вони відмовлялися відповідати на них.

17. Розуміння управління фінансовими засобами та практик звітування є вкрай важливим, оскільки лежить в основі отримання чіткої та достовірної інформації про ефективність бізнесу як для підприємців, так і для інвесторів та кредиторів.

⁶ USAID/CMP/FINREP, «Пенсійна реформа в Україні: Опитування громадської думки у 2010 році», липень 2010 року, с. 20.

Висновки

18. Загалом, результати дослідження свідчать, що респонденти МСП у секторі агробізнесу мають чітке розуміння загальних принципів управління фінансовими засобами. Водночас наявні прогалини у фінансовій грамотності, пов'язані, передусім, з обмеженим використанням варіантів диверсифікації фінансування та браком розуміння потреб і вимог інвесторів та банкірів. Окрім цього, МСП у секторі агробізнесу в Україні стикаються з низкою серйозних проблем з доступом до джерел зовнішнього фінансування, які не дозволяють їм збільшити і диверсифікувати використання ними фінансових продуктів і послуг. Позики у сільське господарство, а особливо в МСП, розглядаються банками як ризиковані; у результаті вони намагаються забезпечити себе шляхом висування вкрай суворих вимог до забезпечення. Складний макроекономічний та фінансовий стан в Україні накладає додаткові обмеження на доступ до фінансів.

ПОДАЛЬШІ КРОКИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розробка цілеспрямованих зусиль для підвищення рівня фінансової грамотності МСП

19. Проведене дослідження дає загальне уявлення про фінансову практику, навички і знання МСП у секторі агробізнесу в Україні. Практика раціонального управління фінансовими ресурсами та чітке розуміння правових і регуляторних питань, що впливають на фінанси, є надзвичайно важливими передумовами для забезпечення розвитку бізнесу та підтримання конкурентоспроможності у секторі агробізнесу. Тож ОЕСР рекомендує впроваджувати низку цільових політичних заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності МСП, у рамках ширшої національної стратегії фінансової освіти. Зокрема, основні заходи в цьому напрямку повинні включати таке:

Захід 1: Пріоритезація дрібних і молодих МСП

20. Рекомендується, щоб зусилля в першу чергу були спрямовані на молоді та дрібні МСП. Ці підприємства є найбільш вразливими у розрізі доступу до кредитів, причому їхні базові фінансові знання перебувають на відносно низькому рівні.

Захід 2: Розробка заходів для сприяння диверсифікації використання фінансових продуктів і послуг

21. Дослідженням виявлено, що основними джерелами фінансування для більшості МСП у секторі агробізнесу є внутрішні фінансові ресурси та нерозподілений дохід, навіть попри існування широкого спектру відомих фінансових продуктів. З огляду на це рекомендується вжити заходів для підтримки доступу МСП у секторі агробізнесу до ширшого кола варіантів фінансування, а відтак і підвищити обізнаність про переваги різних продуктів і послуг.

Захід 3: Розробка програм з подальшої підтримки розуміння правових і регуляторних аспектів фінансування МСП

22. Прозора, достовірна та точна фінансова інформація має критичну вагу для сталого зростання конкурентоспроможності МСП у секторі агробізнесу. З огляду на це рекомендується розробити програму з подальшої підтримки розуміння правових і регуляторних аспектів фінансування МСП, пілотну реалізацію якої варто здійснити у секторі агробізнесу.

Захід 4: Юридичний обов'язок банків надавати належну інформацію та консультації фермерам та/або кооперативам під час продажу фінансових інструментів

23. На банки повинно бути покладено обов'язок надавати споживачам належну і повну інформацію для ухвалення зважених рішень про придбання фінансових продуктів. Така інформація повинна бути актуальною та охоплювати (i) ризики і переваги, пов'язані з фінансовими продуктами і послугами, (ii) усі види витрат (*наприклад*, початкові і кінцеві витрати, комісії, збори за управління *тощо*), (iii) докладні характеристики продуктів, (iv) детальну інформацію про застосовне оподаткування, (v) домовленості після продажу та період на роздуми.

Захід 5: Вдосконалення доступу до фінансів через сільськогосподарські сервісні кооперативи

24. Сервісні кооперативи можуть стати дієвим механізмом у вдосконаленні доступу до фінансів для МСП у секторі агробізнесу. З боку пропозиції, розповсюдженість сервісних кооперативів може сприяти поліпшенню кредитного портфеля малих і середніх ферм, що зробить їх більш кредитоспроможними для банків. З боку попиту, сервісні кооперативи можуть надавати

підтримку в управлінні підприємством, сприяти кращому розумінню правових і регуляторних питань. Сервісні кооперативи можуть допомогти підвищенню рівня використання фінансових продуктів і послуг малими і середніми фермерами, що водночас сприятиме підвищенню їхньої довіри до фінансових установ.

25. Саме розповсюдження сервісних кооперативів може допомогти дрібним фермерським господарствам та МСП у секторі агробізнесу виправити прояви неефективності ринкового механізму, що впливають на їхню конкурентоспроможність, а відтак — посилити їхні переговорні можливості та покращити доступ до фінансів. На сьогодні сільськогосподарські кооперативи не досить поширені в Україні через брак довіри та недостатнє розуміння потенційних переваг фермерами, через відсутність податкових стимулів для членів кооперативу та обмежений стартовий капітал. Для сприяння розвитку сільськогосподарських кооперативів Уряд України може вжити низку політичних заходів (див. Рисунок 1), зокрема, для подальшого розвитку нормативно-правової бази, що регулює кооперативи, для створення сприятливих податкових умов для членів кооперативів, для підвищення обізнаності про переваги кооперативів та для надання цільової фінансової допомоги кооперативам. Досвід держав-учасниць ОЕСР свідчить, що розуміння фермерами ринкових механізмів стимулює їх об'єднуватися у кооперативи та дозволяє кооперативам успішно розвиватися.

Рисунок 1. Рекомендації ОЕСР щодо розповсюдження сільськогосподарських сервісних кооперативів в Україні

Подальша розробка нормативно-правової бази для регулювання діяльності кооперативів	<ul style="list-style-type: none"> • Перегляд і внесення змін до законів і підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність кооперативів, виходячи з економіко-правових міркувань • Залучення представників Міністерства аграрної політики та продовольства, фермерських асоціацій, обласних державних адміністрацій до процесу обговорення важливих змін до законодавства, підзаконних нормативно-правових актів і програм державної допомоги
Створення сприятливих податкових умов для учасників кооперативів	<ul style="list-style-type: none"> • Перегляд положень Податкового кодексу та законодавства про діяльність кооперативів, щоб запобігти неналежному або надмірному оподаткуванню кооперативів • Забезпечення звільнення кооперативів від сплати ПДВ, податку з роздрібною торгівлі та податку на обліковий прибуток • Гармонізація Податкового кодексу з положеннями законодавства про діяльність кооперативів
Інформування малих і середніх фермерських господарств про переваги кооперативів	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка інформаційних матеріалів для учасників і керівників кооперативів, у тому числі настанов із технічними даними • Заохочення обміну інформацією та досвідом між діючими кооперативами
Надання цільової фінансової допомоги для сприяння розвитку сільськогосподарських кооперативів	<ul style="list-style-type: none"> • Надання початкового фінансування для закупівлі машин і обладнання, а також доступу до систем кредитування та лізингу (за умови здатності кооперативів спільно фінансувати витрати на реалізацію програм) • Розробка цільових фінансових інструментів для кооперативів
Розширення програм професійної підготовки для кооперативів	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка навчальних програм для забезпечення керівників і учасників кооперативів спеціальними та технічними знаннями • Розвиток зв'язків між науково-дослідними інститутами та кооперативами • Сприяння обміну знаннями та досвідом між кооперативами України та країн-членів ОЕСР у рамках партнерських програм розвитку потенціалу/обміну
Заохочення постачальників сировини, переробних підприємств і роздрібних торговців до використання кооперативів як посередників для співпраці з дрібними фермерськими господарствами	<ul style="list-style-type: none"> • Заохочення крупних переробних підприємств до співпраці з кооперативами (допомога зі збиранням і доставкою продукції, оренда обладнання, контроль якості, технічна допомога) • Зміцнення системи забезпечення контрактів • Підвищення гнучкості систем контролю якості для переробних підприємств і роздрібних торговців

Джерело: Аналіз ОЕСР

БІБЛІОГРАФІЯ

- Atkinson A. and Messy, F-A. (2012), *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/ International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*”, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing.
[Аткінсон А. та Мессі Ф-А., 2012 рік; Оцінювання фінансової грамотності: Результати пілотної навчальної програми ОЕСР та Міжнародної мережі з фінансової освіти (INFE), Робочий документ ОЕСР щодо фінансів, страхування та приватних пенсій, № 15, Видавничий дім ОЕСР.]
Доступно за посиланням: <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en> .
- Andoh, F.K., Nunoo, J. (2011), *Sustaining Small and Medium Enterprises through Financial Service Utilization: Does Financial Literacy Matter?*
[Андо Ф.К., Нану Дж., 2011 рік; Підтримка малих і середніх підприємств через використання фінансових послуг: Чи справді настільки важлива фінансова грамотність?]
- IFC (2011), *Investment Climate in Ukraine as Seen by Private Business*, IFC Ukraine Investment Climate Project Report.
[МФК, 2011 рік; Інвестиційний клімат в Україні через призму приватного бізнесу, Звіт Проекту МФК щодо інвестиційного клімату в Україні.]
- OECD (forthcoming), *Policy Framework for Investment*, 2015 Edition, OECD Publishing, Paris.
[ОЕСР, ще не опубліковано; Політична рамка для інвестицій, видання 2015 року, Видавничий дім ОЕСР, Париж.]
- OECD (2005), *Improving Financial Literacy. Analysis of Issues and Policies*, OECD Publishing, Paris.
[ОЕСР, 2005 рік; Підвищення рівня фінансової грамотності. Аналіз проблематики і політичних аспектів, Видавничий дім ОЕСР, Париж.]
Доступно за посиланням: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en#page3 .
- OECD (2012), *Competitiveness and Private Sector Development: Ukraine Sector Competitiveness Strategy*, OECD Publishing, Paris.
[ОЕСР, 2012 рік; Розвиток конкурентоспроможності у приватному секторі: Стратегія секторної конкурентоспроможності для України, Видавничий дім ОЕСР, Париж.]
- OECD/INFE (2013), *Toolkit to measure Financial Literacy and Financial Inclusion: Guidance, Code Questionnaire and Supplementary Questions*, OECD Publishing, Paris.
[ОЕСР/INFE, 2013 рік; Інструментарій для оцінки рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзивності: Настанови, базовий перелік запитань і додаткові запитання, Видавничий дім ОЕСР, Париж.]
- USAID (2010), *Financial Literacy and Awareness in Ukraine: Facts and Findings*, 2nd edition, USAID, Kyiv.
[USAID, 2010 рік; Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти й отримані дані, Видання друге, USAID, Київ.]
- USAID/CMP/FINREP (2010), *Pension Reform in Ukraine: Public Opinion Survey 2010*.
[USAID/CMP/FINREP, 2010 рік; Пенсійна реформа в Україні: Опитування громадської думки 2010.]

Світовий банк (без дати), Веб-сторінка «Дані», <http://data.worldbank.org/> (останній доступ 12 жовтня 2015 року).

ДОДАТОК 1: АНКЕТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЕСР ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

ПЕРЕДМОВА

Доступ до фінансування – одна з головних проблем на шляху до підвищення рівня конкурентоспроможності сектору агробізнесу в Україні та залучення іноземних і вітчизняних інвестицій. Комерційні банки в Україні неохоче кредитують МСП у цьому секторі та хеджують свої кредитні ризики підвищеними ставками за кредитами або вимогами до застави. Як результат, не зважаючи на той факт, що половину сільськогосподарської продукції країни виробляють МСП, МСП не отримують достатньо кредиту для фінансування оборотних коштів та інвестицій. В той час, коли частка сільського господарства у ВВП країни становить 10%, кредити сільськогосподарським підприємствам – тільки 5% загального обсягу кредитування.

У 2012р. в рамках проекту *Стратегія секторної конкурентоспроможності для України* Програма ОЕСР *Конкурентоспроможність Євразії* видала посібник до реалізації рекомендацій щодо політики (ОЕСД, 2012), серед яких була рекомендація розробити та започаткувати *Схему гарантування кредиту (СГК)* для МСП в агробізнесі України з метою знизити кредитний ризик та розширити доступ до фінансування. Цей інструмент являє собою зобов'язання агенції гарантування відшкодувати кредиторі частку кредиту у випадку не повернення позичальником основної суми кредиту.

СГК націлена на збільшення пропозиції кредиту, але і проблеми з боку попиту також обмежують можливості фінансування підприємств. Серед таких проблем – нестача знань про варіанти фінансування разом із нерозумінням занепокоєння та потреб інвесторів і банкірів.

З огляду на це, ОЕСР рекомендує Уряду України реалізувати стратегію фінансової просвіти, в рамках якої МСП в агробізнесі отримують знання щодо фінансових інструментів і навички управляти фінансами свого бізнесу. Для того, щоб розробити успішну стратегію фінансової просвіти, розробникам політики потрібні ефективні інструменти оцінки рівня знань щодо фінансів для визначення моментів їх невідповідності та розроблення цільової політики.

В цьому контексті, для реагування на таку потребу й для доповнення інших існуючих ініціатив вимірювання фінансової грамотності різних груп населення, ОЕСР розробила методик дослідження, що достатньо широко при невеликих витратах оцінює фінансову грамотність МСП. Цей підхід дозволяє розробникам політики регулярно виконувати моніторинг впливу ініціатив стосовно політики. ОЕСР виконає таку оцінку вперше, проте після її успішного завершення такий інструмент буде переданий органам державної влади України. Цей інструмент можна використовувати для виконання регулярних опитувань з метою оцінити поступ реалізації стратегії фінансової просвіти МСП.

Методика опитування структурована довкола 26 питань, серед яких два питання стосуються сектору сільського господарства. Також додані детальні методичні вказівки. Анкету оцінки фінансової грамотності МСП можна використати і в інших секторах економіки. Мірою необхідності.

ВСТУП

ОЕСР розробила анкету опитування та методичні вказівки на підтримку розробників політики при збиранні даних, що необхідні

1. для початкової оцінки фінансової грамотності МСП,⁷ що становитиме базовий рівень даних для формування ширшої національної стратегії фінансової просвіти;
2. для регулярної оцінки фінансової грамотності МСП в агробізнесі та в інших секторах з метою визначити зміни з плином часу; а також
3. для порівняння фінансової грамотності МСП в агробізнесі та в інших секторах економіки з міжнародними даними.

Якщо говорити більш конкретно про оцінку фінансової грамотності МСП, ця анкета надає можливість державним органам та іншим організаціям:

- оцінити рівень розуміння загальних фінансових концепцій, що стосуються бізнесу, тієї особи в МСП, яка відповідає за прийняття рішень стосовно фінансів;
- оцінити рівень знань та користування фінансовими продуктами й послугами, з визначенням мотивації їх вибору та бар'єрів у сфері доступу до фінансування;
- оцінити вплив освіти та гендерних аспектів на зазначені перед цим ситуації;
- проаналізувати різниці між регіонами та типами МСП (площа оброблюваної землі, кількість працівників, річний оборот, тип виробництва, роки існування МСП, тощо);
- порівняти сприйняття та реальні знання у сфері фінансової грамотності аграрних МСП.

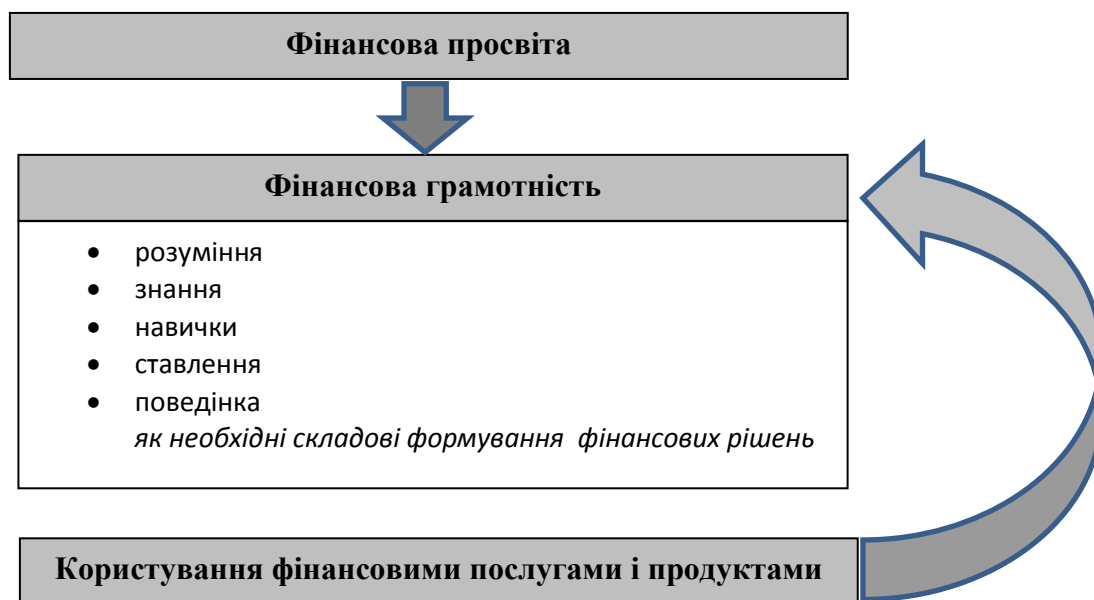
Визначення фінансової просвіти МСП

Для цілей виконання такої оцінки, на засадах визначення фінансової грамотності фізичних осіб, ми визначаємо **фінансову грамотність МСП як сукупність знань, навичок і практики користування щодо фінансових продуктів, концепцій, ризиків, регуляторних і правових аспектів для формування найбільш відповідних рішень стосовно фінансів МСП на кожній стадії циклу його функціонування з метою забезпечити подальший розвиток бізнесу, зростання його обсягу та прибутковості.**

⁷ Фінансова грамотність аграрного МСП передбачає певний рівень фінансової грамотності (як її визначено далі) особи, яка від імені МСП приймає рішення стосовно фінансів, в контексті України йдеться про фінансову грамотність директора МСП.

Графічно співвідношення фінансової просвіти, фінансової грамотності та користування фінансовими продуктами і послугами можна представити наступним чином:

Діаграма 2: Схема зв'язку між фінансовою просвітою та фінансовою грамотністю

Анкету опитування побудована на наведеному вище визначенні та наступних **головних структурних компонентах**:

- базові компетентності керівництва МСП ;
- знання та ефективне використання спектру фінансових послуг і продуктів, від базових (рахунки у банку та кредити) до більш складних (ф'ючерси, свопи, тощо), а також розуміння вимог фінансових установ, які вони мають задовольнити для отримання доступу до фінансових продуктів і послуг ;
- ефективне управління різними типами фінансування (офіційними та неформалізованими);
- розуміння базових принципів бух обліку та форматів фінансового обліку й звітності;
- розмежування власних активів та активів і зобов'язань компанії;
- навички управління фінансовими ризиками (страхування, хеджування, тощо).

МЕТОДИКА

Процес збирання даних

Анкета фінансової грамотності МСП використовується для збирання даних щодо фінансової грамотності МСП в агробізнесі України, проте цю методику можна використати і для оцінки фінансової грамотності МСП в інших країнах і секторах; в останньому випадку необхідно виконати коригування на специфіку країни та сектору.

Процес збирання даних визначаємо так:

- Мета: опитування сфокусовано на директорах тих українських аграрних МСП, що обробляють площу від 100 до 2000 га.
- Спосіб: індивідуальні інтерв'ю.

Методика формування вибірки

Генеральна сукупність складається з 11 004 аграрних МСП, що працюють на площі від 100 до 2000 га у 22 областях та у місті Києві⁸. З цієї сукупності виключені 1 426 МСП, розташовані у Донецькій, Луганській областях та у АР Крим й у місті Севастополь,⁹ через обмежений доступ до цих регіонів. Відповідальний за виконання опитування орган-замовник має забезпечити репрезентативність складу вибірки щодо генеральної сукупності в областях, де опитування буде реалізовано.

Для цілей цього опитування сукупність аграрних МСП поділено згідно критерію площі оброблюваної землі з метою більш детально дослідити підгрупи. Генеральну сукупність поділено на 3 групи¹⁰:

	100 – 500 га	501-1000 га	1001-2000 га	Усього
Кількість МСП	6 437	2 335	2 232	11 004
Частка у генеральній сукупності	59%	21%	20%	100%

Загальний **розмір вибірки** складається зі специфічних вибірок для кожної з цих трьох груп. Кожну групу розраховано на засадах теорії формування вибірки з урахуванням меж похибки. Ми розраховували різні розміри вибірки, що є необхідними для досягнення рівня точності 90%, або

⁸ Дані станом на 2013р. надані Міністерством аграрної політики і продовольства України. Далі в цьому тексті "загальнонаціональний" рівень означає дані, зібрані у цих 22 областях та у місті Києві.

⁹ Idem.

¹⁰ Idem.

інтервалів довіри на рівні 95% (Діаграма 3). Згідно методики формування вибірки в *Опитуванні підприємств* Світового банку¹¹, розмір вибірки був розрахований із застосуванням спрощеної методики. Таким чином, в наше опитування включено низку показників, що являють собою пропорційні частки (наприклад, відсоток МСП, які користуються певними продуктами чи послугами), а розмір вибірки можна зменшити, бо середнє відхилення (σ^2) генеральної сукупності є зв'язаним/кінцевим (за умови, що максимальне відхилення сягає 0,5, забезпечується мінімальний рівень точності).

Рівень похибки розрахований за наступною формулою:

$$\text{Рівень похибки} = z_{\alpha/2} * (\sigma / \sqrt{n})$$

- α – це рівень точності, а $z_{\alpha/2}$ – це критичне значення для рівня похибки: при інтервалі довіри 90% $\alpha = 0,10$, тоді як критичне значення $z_{\alpha/2} = 1,645$; при інтервалі довіри 95% $\alpha = 0,05$, а критичне значення $z_{\alpha/2} = 1,96$.
- σ представляє стандартне відхилення генеральної сукупності, яку ми досліджуємо. Процент МСП p відповідає X чи Y . На таких засадах, відхилення відповідної зміни показника становитиме $(p \times (1-p)) = \sigma^2$. Максимум досягається тільки коли $p=50\%$, що доводить рівень похибки до максимального.
- n – розмір вибірки.

Діаграма 3: Розмір вибірки, що вимагає інтервали довіри 90% або 95% при максимальному відхиленні для великого розміру генеральної сукупності.

Розмір вибірки	Інтервал довіри 90%	Інтервал довіри 95%
25	16,5 %	19,6 %
50	11,6 %	13,9 %
75	9,5 %	11,3 %
100	8,2 %	9,8 %
125	7,4 %	8,8 %
150	6,7 %	8,0 %
170	6,3%	7,5%
175	6,2 %	7,4 %
200	5,8 %	6,9 %
225	5,5 %	6,5 %
250	5,2 %	6,2 %
275	5,0 %	5,9 %
300	4,7 %	5.7 %

¹¹ World Bank (2014), *World Bank Enterprise Survey Methodology*, <http://www.enterprisesurveys.org//Methodology>.

325	4,6 %	5,4 %
350	4,4 %	5,2 %
375	4,2 %	5,1 %
400	4,1 %	4,9 %
425	4,0 %	4,8 %
450	3,9 %	4,6 %
475	3,8 %	4,5 %
500	3,7 %	4,4 %
525	3,6 %	4,3 %
750	3,0 %	3,6 %
1000	2,6 %	3,1 %
2500	1,6 %	2,0 %
5000	1,2 %	1,4 %
10000	0,8 %	1,0 %

На базі таких розрахунків ми пропонуємо працювати з простою довільною вибіркою 100 на групу (загальна кількість опитаних компаній становитиме 300), що даватиме похибку на рівні менше 10% при інтервалі довіри 95%. Цей підхід дозволить виконати більш різнобічний аналіз по групах.

З урахуванням викладеного, для аналізу даних на загальнонаціональному рівні, потрібно зважувати результати для відображення частки кожної групи у генеральній сукупності. Таким чином, вибірка на загальнонаціональному рівні включатиме еквівалент 170 компаній¹² (тобто, вибірку кожної групи, зважену на її відповідну частку у генеральній сукупності).

Замовлення роботи на місцях

Реалізацію опитування буде доручено виконавчій агенції в Україні, яка буде визначена за результатами тендерного процесу.

Оброблення даних та підготовка до аналізу

Для спрощення збору та аналізу даних відповіді опитування отримують код.

Два питання в анкеті опитування конкретно дотичні сектора агробізнесу: **QD3-A** і **QD6-A**. Ці питання можна замінити іншими специфічними для сектору питаннями, якщо досліджується фінансова грамотність МСП в інших секторах.

¹² Кожна з трьох груп, що визначена за кількістю га, охоплює 100 компаній, зважених відповідно на 59%, 21% та 20%. Тоді точність результатів на загальнонаціональному рівні базується на вибірці-еквіваленті $100 + (21\% + 20\%) / 59\% \times 100 = 170$, тобто похибка становитиме 7,5% при інтервалі довіри 95%.

Усі питання анкети організовані по трьом головним категоріям, що даватимуть відповідну вагу питань в процесі аналізу:

1. **Фактори опису** уможливлуватимуть класифікацію даних щодо фінансової грамотності МСП за категоріями оброблювана площа, кількість працівників, річних оборот, тип виробництва, зрілість компанії, тощо.
2. **Оцінка фінансової грамотності** керується визначенням, поданим в цьому документі раніше.

В рамках цього опитування досліджуються наступні складові фінансової грамотності МСП:

1) Знання, навички і практика ефективного управління фінансовими ресурсами компанії та прийняття найбільш відповідних рішень стосовно фінансів, охоплює наступне:

- фінансова математика оцінюється в рамках питань **QT1**;

- знання та ефективне використання фінансових продуктів і послуг оцінюється в рамках питань **QF2, QF3**;

- навички і практика керівництва МСП та прийняття рішень, включно із плануванням і управлінням фінансовими циклами МСП, оцінюються в рамках питань **QF4, QF5, QP1, QP2, QP4**;

2) Розуміння правових і регуляторних аспектів, що впливають на фінанси МСП, включає

- розуміння базових принципів бухгалтерського обліку та офіційної фінансової звітності оцінюються в рамках питань **QP1, QP3 QP4, QT2**;

- відокремлення власних активів від активів і зобов'язань компанії оцінюється в рамках питань **QP5, QP6, QP7, QP8**.

На додаток, таке опитування допомагає оцінити й проаналізувати усвідомлення респондентами відповідності їх розуміння фінансів, тобто розуміння розривів у фінансовій грамотності МСП. Наприклад, респондент, який усвідомлює нестачу своїх знань щодо ефективної процентної ставки, буде більше схильним до пошуку консультації або інформації перед тим, як інвестувати або брати кредит, порівняно до впевненого у собі респондента з мильним розумінням фінансових продуктів і послуг. Таким чином, поведінка останнього респондента стає більш небезпечною для нього самого як споживача фінансових продуктів і послуг. Для оцінки розуміння фінансів ми аналізуємо відповіді на питання **QF1** і порівнюємо їх з оцінкою знання фінансів, щоб побачити, чи респондент переоцінює, або недооцінює свої фінансові знання.

По закінченні опитування, виконавча агенція відповідає за нормалізацію результатів на загальнонаціональному рівні, за умови застосування відповідної пропорційної ваги різних груп респондентів.

АНКЕТНЕ ОПИТУВАННЯ

<u>Запитання</u>	<u>Вказівки щодо кодування даних</u>	<u>Коментарі</u>	<u>Аналіз, який потрібно провести на основі інформації, отриманої із заповнених анкет</u>
<p>ІНТЕРВ'ЮЕР: ПРЕДСТАВТЕСЬ І КОРОТКО РОЗКАЖІТЬ РЕСПОНДЕНТУ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ, КОРИСТУЮЧИСЬ ЗАГОТОВЛЕНИМ ТЕКСТОМ.</p> <p><i>Доброго дня! Мене звать ____, компанія «Міжнародна Маркетингова Група». Ми проводимо дослідження керівників агрокомпаній та фермерів щодо вивчення рівня обізнаності у використанні фінансових різноманітних інструментів.</i></p> <p>ЗАПИТАЙТЕ ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ДАНІ РЕСПОНДЕНТА (ІМ'Я, ПРІЗВИЩЕ І ЗАЙМАНУ ПОСАДУ <НАЗВУ ПІДПРИЄМСТВА ТРАНСЛІТЕРУЙТЕ>); ПІСЛЯ ЦЬОГО ЗАЗНАЧТЕ ТАКЕ: Дозвольте задати Вам кілька вступних запитань, щоб ми могли в подальшому використати Ваші відповіді для статистичного аналізу.</p>			
<p>QDi) Інтерв'юер записує статтю респондента</p> <p>a) Чоловіча b) Жіноча</p>	<p>Ім'я змінної: QDi</p> <p>Маркер: Стать</p> <p>Величини: 1 Чоловіча 0 Жіноча</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	

<p>QDii) Інтерв'юер записує назву підприємства (не питаючи в респондента — обрати зі списку вибраних респондентів)</p>	<p>Ім'я змінної: QDii Маркер: Ім'я</p>		
<p>QDiii) Інтерв'юер записує область України, в якій розташоване підприємство респондента.</p> <p>a) Черкаська область b) Чернігівська область c) Чернівецька область d) Дніпропетровська область e) Івано-Франківська область f) Харківська область g) Херсонська область h) Хмельницька область i) Київська область j) Кіровоградська область k) Львівська область l) Миколаївська область m) Одеська область n) Полтавська область o) Рівненська область p) Сумська область r) Тернопільська область s) Вінницька область t) Волинська область u) Закарпатська область w) Запорізька область v) Житомирська область x) Місто Київ</p>	<p>Ім'я змінної: QDiii Маркер: Область</p> <p>1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	

<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QD1¹³) Назвіть організаційно-правову форму Вашої фірми.</p> <p>a) Фізична особа-підприємець b) Товариство c) Товариство з обмеженою відповідальністю d) Закрите (приватне) акціонерне товариство e) Відкрите акціонерне товариство f) <i>Не знаю</i> g) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p>	<p>Ім'я змінної: QD1; Маркер: Організаційно-правова форма</p> <p>Величини: 1 2 3 4 5 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	<p>Організаційно-правова форма вказує на структуру власності фірми та особливості ухвалення фінансових рішень. Вона також вказує на особливості фінансової діяльності фірми (наприклад, чи торгує фірма своїми акціями на фондовому ринку).</p>
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QD2¹⁴) Вкажіть розмір частки у капіталі Вашої фірми, якою володіють кожна із перерахованих нижче фізичних/юридичних осіб:</p>	<p>Ім'я змінної: QD2;</p>	<p>Тип очікуваної відповіді:</p>	

¹³ Формулювання цього запитання базується на Запитанні В.1 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey.

¹⁴ Формулювання цього запитання базується на Запитанні В.2 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey.

<p>a) Фізичні особи-резиденти b) Фізичні особи-нерезиденти c) Національні компанії або організації d) Іноземні компанії або організації e) Інше f) <i>Не знаю</i> g) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p> <p>ІНТЕРВ'ЮЕР: ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ СКЛАЛО 100% (ОКРІМ ВИПАДКІВ, КОЛИ РЕСПОНДЕНТ НЕ ЗНАЄ ВІДПОВІДІ АБО ВІДМОВИВСЯ ВІДПОВІСТИ НА ЗАПИТАННЯ)</p>	<p>Маркер: Структура власності</p> <p>% % % % % -97 -99</p>	<p>описова</p>	
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QD3-A¹⁵) Вкажіть площу земельної ділянки, яка перебуває у користуванні Вашою фірмою.</p> <p>a) 100-500 га a) 500-1000 га a) 1000-2000 га f) <i>Не знаю</i> g) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p>	<p>Ім'я змінної: QD3; Маркер: Площа земельної ділянки</p> <p>1 2 3 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p> <p>Класифікація за площею використовуваних земельних ділянок ґрунтується на категоризації статистичних</p>	

¹⁵ Передбачається, що інформація про площу земельних ділянок у користуванні МСП буде надана українськими державними органами для попереднього відбору МСП для участі в дослідженні. Проте це запитання може допомогти перевірити отримані дані та за потреби оновити їх.

		даних про аграрні МСП, наданих Міністерством аграрної політики та продовольства.	
<u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u>			
<p>QD4) Коли Ваша фірма розпочала свою діяльність?</p> <p>a) 0-2 роки тому b) 3-5 років тому c) 6-10 років тому d) 11-15 років тому e) Понад 15 років тому f) Не знаю g) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QD4; Маркер: Вік компанії</p> <p>1 2 3 4 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p> <p>Порогові значення віку компанії ґрунтуються на загальновідомих статистичних порогових значеннях для французьких МСП, наданих компанією Altares.</p>	<p>Залежно від віку аграрні МСП можуть більшою чи меншою мірою залежати від зовнішнього фінансування: численні дослідження показали, що молоді стартапи більше залежать від зовнішнього фінансування, ніж фірми із давньою історією та більш досвідченим керівництвом. Відповідь на це запитання допоможе нам проаналізувати залежність рівня фінансової грамотності працівників фірми від її віку. На підставі цього</p>

			можна буде зробити висновок про те, чи доцільно розробити певні спеціальні заходи для підвищення рівня фінансової грамотності персоналу нещодавно створених МСП.
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QD5) Скільки працівників нараховує штат Вашої фірми разом із Вами? Вкажіть кількість працівників із еквівалентом повної зайнятості (наприклад, якщо у фірмі щороку протягом місяця працюють 12 сезонних працівників, вони зараховуються за ще одного працівника).</p> <p>a) 1 b) 2-5 c) 5-10 d) 10-50 e) 50-250 f) Понад 250 g) Не знаю h) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QD5; Маркер: Кількість працівників:</p> <p>1 2 3 4 5 6 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p> <p>Основним критерієм для визначення приналежності підприємства до категорії аграрних МСП, на нашу думку, є площа використовуваних земельних ділянок (від 100 га до 2000 га). Крім того, ми враховуємо кількість працівників, на підставі якої підприємства</p>	<p>Ця характеристика використовуватиметься для аналізу складності структури господарської та фінансової діяльності: підприємства з більшим штатом, як правило, мають більш упорядковану організацію діяльності та більш ефективний розподіл трудових ресурсів відповідно до спеціалізації</p>

інших секторів економіки зазвичай розподіляють на мікро-, малі, середні і великі. Відповідно до Господарського процесуального кодексу України (№436-VI від 16.01.2003 року), різні категорії підприємств визначаються на підставі кількості працівників та обсягу річного прибутку від реалізації товарів і послуг: мікро-підприємства мають штат із менш ніж 10 працівників, а розмір їхнього прибутку від реалізації не перевищує 2 млн євро; малі підприємства мають до 50 працівників у штаті та річний прибуток від реалізації до 10 млн євро;

працівників. Ці чинники можуть визначати рівень фінансової грамотності працівників (наприклад, на більшості великих підприємств працюють професійні бухгалтери).

		<p>великі підприємства мають, відповідно, понад 250 працівників і понад 50 млн євро річного прибутку від реалізації. Для більш ґрунтовного аналізу ми також виокремлюємо 3 підгрупи МСП залежно від розміру їхнього штату: (i) МСП із 1 працівником; (ii) МСП із 2-5 працівниками та (iii) МСП із 5-10 працівниками.</p>	
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QD6-A) Які види сільськогосподарської продукції виробляє/переробляє Ваша фірма?</p> <p>Продукція рослинництва:</p> <p>a) Пшениця та інші зернові культури b) Цукровий буряк c) Соняшникове насіння d) Помідори та інші овочеві культури e) Фрукти, ягоди і виноград f) Кукурудза</p>	<p>Ім'я змінної: QD6; Маркер: Продукція</p> <p>1 2 3 4 5 6</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p> <p>Ця класифікація ґрунтується на категоріях, затверджених Комітетом державної</p>	<p>Від виду продукції, що виробляється, залежать умови інвестування та рівень прибутків. Деякі види продукції можуть використовуватись в якості кредитного</p>

<p>Продукція тваринництва g) Домашня птиця і худоба h) Молоко/молочні продукти i) Яйця j) Вовна k) Інше</p>	<p>7 8 9 10 11</p>	<p>статистики України¹⁶ та Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН¹⁷.</p>	<p>забезпечення (наприклад, пшениця та інші зернові, на відміну від продуктів, які швидко псуються, таких як молоко і яйця). У зв'язку з цим ми також вивчатимемо рівень фінансової грамотності МСП залежно від їхньої спеціалізації.</p>
<p><i>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</i></p> <p>QD7¹⁸) Вкажіть сукупний обсяг виручки від реалізації продукції і послуг Вашої фірми у 2013 податковому році.</p> <p>a) Менше 150 000 грн</p>	<p>Ім'я змінної: QD7; Маркер: Прибуток від реалізації</p> <p>1</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p> <p>Категоризація обсягів прибутку від реалізації ґрунтується на ст.</p>	<p>Ми проаналізуємо взаємозв'язок між сукупним обсягом від реалізації та рівнем фінансової грамотності посадових осіб,</p>

¹⁶ Інформація взята зі Статистичного щорічника України за 2010 рік і з веб-сайту Комітету державної статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/> (станом на 13 серпня 2014 року).

¹⁷ FAOSTAT (2013), База даних статистичної інформації Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН <http://faostat.fao.org> (станом на 13 серпня 2014 року).

¹⁸ Формулювання цього запитання базується на Запитанні D.2 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey, варіанти відповідей розроблені експертами ОЕСР.

<p>b) Від 150 000 грн до 1 000 000 грн c) Від 1 000 000 грн до 3 000 000 грн d) Від 3 000 000 грн до 5 000 000 грн e) Від 5 000 000 грн до 20 000 000 грн f) Понад 20 000 000 грн g) <i>Не знаю</i> h) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p>	<p>2 3 4 5 6 -97 -99</p>	<p>291 Податкового кодексу України, яка визначає категорії юридичних осіб (за рівнем прибутку та кількістю працівників), які можуть обрати спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, а також фіксовану податкову ставку. На підставі цієї категоризації визначені порогові значення для цілей цього дослідження. Проте слід відзначити, що аграрні МСП можуть обирати між правилами оподаткування, застосовними для інших секторів економіки, та спрощеною системою оподаткування аграрних підприємств з фіксованою</p>	<p>відповідальних за ухвалення фінансових рішень.</p>
--	---	--	---

		ставкою.	
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QD8¹⁹) Вкажіть, яку частку виручки від реалізації товарів і послуг склали у 2013 податковому році перераховані нижче статті.</p> <p>a) Реалізація на національному ринку b) Непрямий експорт (продаж продукції у межах національного ринку третім особам для подальшого експорту) c) Прямий експорт d) <i>Не знаю</i> e) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p> <p>ІНТЕРВ'ЮЕР: ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ УКАЗАВ ВІДСОТКОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ СКЛАЛО 100%.</p> <p>ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ НЕ ВКАЗАВ ВІДСОТКОВОГО ЗНАЧЕННЯ, ЗАПИТАЙТЕ В НЬОГО ГРОШОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕВЕДІТЬ ЙОГО У ВІДСОТКИ Й ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ СКЛАЛО 100%. (ОКРІМ ВИПАДКІВ, КОЛИ РЕСПОНДЕНТ НЕ ЗНАЄ ВІДПОВІДІ АБО ВІДМОВИВСЯ ВІДПОВІСТИ НА ЗАПИТАННЯ)</p>	<p>Ім'я змінної: QD8; Маркер: Експорт</p> <p>% % % -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	<p>Фірми-експортери повинні дотримуватись правил міжнародної торгівлі і виконувати передбачені ними зобов'язання, а також використовувати безготівкові способи розрахунків. Здійснення міжнародної торгівлі також передбачає управління валютними ризиками. Ми проаналізуємо взаємозв'язок між часткою експорту продукції МСП та рівнем фінансової грамотності їхніх працівників.</p>

¹⁹ Формулювання цього запитання базується на Запитанні D.3 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey.

<p>ЗАЗНАЧТЕ ТАКЕ: Дозвольте задати Вам кілька запитань про фінансові продукти і послуги, що пропонує Ваша фірма.</p>	<p><u>Вказівки щодо кодування даних</u></p>	<p><u>Коментарі</u></p>	<p><u>Аналіз, який потрібно провести на основі інформації, отриманої із заповнених анкет</u></p>
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QF1) Та спершу, будь ласка, оцініть рівень Вашої фінансової обізнаності (знання фінансових концепцій, фінансових продуктів і послуг).</p> <p>a) Відмінний b) Достатній c) Середній d) Поганий e) Дуже поганий f) Не знаю g) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QF1; Маркер: Сприйняття</p> <p>1 2 3 4 5 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	<p>Численні міжнародні дослідження, проведені з метою оцінювання фінансової грамотності працівників, показали, що істотна частка респондентів переоцінюють рівень своєї фінансової обізнаності. Це виявляється під час порівняння їхнього сприйняття своєї компетенції з результатами пройдених ними тестувань на перевірку фінансової грамотності. Таким чином, ми маємо намір провести порівняльний аналіз сприйняття посадовими особами МСП, відповідальними за ухвалення фінансових рішень, своєї фінансової грамотності з показниками їхньої компетентності, визначеними за результатами пройдених ними спеціальних тестів, які складаються з питань у сфері математики і фінансів (QT1-QT4).</p>

НАСТАНОВИ З ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ СТОСОВНО ПРОДУКЦІЇ (ДИВ. ТАБЛИЦЮ НА НАСТУПНІЙ СТОРІНЦІ):

Послідовність запитань:

I) Запитання QF2_a задається стосовно кожного продукту і слугує фільтром для відбору продуктів, які повинні стати предметом наступних двох запитань.

II) Запитання QF2_b задається стосовно кожного продукту, відібраного із застосуванням указанного вище фільтру. Не питайте в респондента, чи використовує його фірма певний продукт, якщо в ході опитування вже з'ясувалося, що про такий продукт йому нічого не відомо.

*III) Запитання QF3_c задається стосовно кожного продукту, відібраного із застосуванням фільтру, яким слугувало запитання QF2_a. Не питайте в респондента про ті продукти, про які, як уже з'ясувалося в ході опитування, йому нічого не відомо. Це запитання стосується нещодавно обраних продуктів, **незалежно від того**, чи використовує їх наразі фірма.*

		<p><u>ЗАПИТАННЯ</u> <u>ДЛЯ ВСІХ</u> <u>РЕСПОНДЕНТІВ,</u> <u>які відповіли</u> <u>ствердно на</u> <u>запитання</u> <u>QF2_a</u></p>	<p><u>ЗАПИТАННЯ</u> <u>ДЛЯ ВСІХ</u> <u>РЕСПОНДЕНТІВ,</u> <u>які відповіли</u> <u>ствердно на</u> <u>запитання</u> <u>QC1_a</u></p>	<p>Імена змінних: QF2_a_ /QF2_b_ / QF2_c_;</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	<p>Відповідь на це запитання дасть нам змогу проаналізувати використання певних фінансових продуктів і послуг (від найпростіших до складних структурованих продуктів) наразі та в минулому, а також оцінити рівень обізнаності з ними.</p>
<p>Страховання (будь-якого виду: страхування сільськогосподарських</p>	<p><u>1</u></p>	<p><u>1</u></p>	<p><u>1</u></p>	<p>Маркери: Відомий [вказується продукт]; Наразі використовує []; Використовувала у минулому [].</p> <p>Для кожного питання задайте по одній змінній на кожен продукт з</p>		

²⁰ Це запитання є адаптованою версією запитання QC1 з Посібника ОЕСР/ММФО.

підприємств чи будь-який інший вид страхування професійної відповідальності).				<p>використанням відповідного суфікса, а також одну змінну «Не відомий», одну «Респондент відмовився відповісти» та одну «Ніщо з перерахованого».</p> <p>Зауважте: якщо жодне значення не вказане, це автоматично означатиме, що відповідне запитання для респондента було недоцільним.</p> <p>Наприклад, перше запитання передбачає одну змінну під іменем QF2_a_1 і має маркер «Відомо про страхування». Ця змінна приймає значення 0, якщо респондент дав заперечну відповідь, і</p>
Лізинг	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	
Банківські позики	<u>3</u>	<u>3</u>	<u>3</u>	
Позики від небанківських фінансових установ (у тому числі мікрофінансових організацій, кредитних кооперативів, кредитних спілок або фінансових компаній).	<u>4</u>	<u>4</u>	<u>4</u>	
<Поточні> банківські рахунки	<u>5</u>	<u>5</u>	<u>5</u>	
Ощадні рахунки	<u>6</u>	<u>6</u>	<u>6</u>	
Мікрофінансові позики	<u>7</u>	<u>7</u>	<u>7</u>	
Обмін валют (точки)	<u>8</u>	<u>8</u>	<u>8</u>	
Факторинг/форфетинг	<u>9</u>	<u>9</u>	<u>9</u>	
Товарні кредити/договори купівлі-продажу із зобов'язанням зворотного викупу	<u>10</u>	<u>10</u>	<u>10</u>	
Укладання строкових угод/ф'ючерсів	<u>11</u>	<u>11</u>	<u>11</u>	
Свопи	<u>12</u>	<u>12</u>	<u>12</u>	
Респондент дав	<u>97</u>	<u>97</u>	<u>97</u>	

відповідь «Не знаю» стосовно всіх пунктів запитання.				1, якщо ствердну.		
Респондент взагалі відмовився відповісти на запитання.	<u>99</u>	<u>99</u>	<u>99</u>			
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ РЕСПОНДЕНТІВ, ЯКІ ДАЛИ СТВЕРДНУ ВІДПОВІДЬ НА ЗАПИТАННЯ QF2 а ПРО БАНКІВСЬКІ ПОЗИКИ, АЛЕ ЗАПЕРЕЧНУ ВІДПОВІДЬ НА ЗАПИТАННЯ QF2 б І QF2 с ПРО БАНКІВСЬКІ ПОЗИКИ. ЗАЧИТАЙТЕ УСІ ВІДПОВІДІ:</u></p> <p>QF3²¹) Яка основна причина того, що Ваша фірма жодного разу не скористалася банківською позикою?</p> <p>а) У позичанні коштів немає потреби, оскільки фірма має достатній капітал</p> <p>б) Процедура отримання позики надто складна</p> <p>в) Я не розумію системи надання позик</p> <p>г) Відсоткові ставки були не вигідні</p> <p>д) Надмірно обтяжливі умови щодо забезпечення позики</p> <p>е) Я думав(-ла), що нам відмовлять у наданні позики</p> <p>ж) Для отримання позики потрібно дати хабара</p> <p>з) Запропоновані сума і термін позики були недостатніми</p> <p>и) Моя фірма має намір взяти банківську позику</p>						
		<p>Ім'я змінної: QF3; Маркер: Банківська позика</p>		<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>		<p>Відповіді на це запитання допоможуть нам проаналізувати основні перешкоди для користування базовими фінансовими послугами: сприйняття через брак інформації, потреби/доцільність, вартість банківських послуг тощо.</p>
		1				
		2				
		3				
		4				
		5				
		6				
		7				

²¹ Формулювання цього запитання базується на Запитанні К.17 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey, але дещо адаптоване.

j) Через відсутність довіри до банків та інших фінансових установ	8		
k) Не знаю	9		
l) Респондент відмовився відповісти	10		
	-97		
	-99		

<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ РЕСПОНДЕНТІВ, ЯКІ ДАЛИ СТВЕРДНУ ВІДПОВІДЬ НА ЗАПИТАННЯ QF2 b або QF2 c:</u></p> <p>QF4²²) Яке джерело інформації найбільше впливає на Ваші рішення щодо придбання фінансових послуг або продуктів для своєї фірми?</p> <p><u>Примітка для агенції: НЕ ОЗВУЧУВАТИ</u></p>	<p>Імена змінних: QF4_</p> <p>Маркери: Вплив інформації на ухвалення рішень: [].</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	<p>Надані відповіді допоможуть нам виявити найрозповсюдженіші та, можливо, найбільш ефективні інформаційні канали для посадових осіб аграрних МСП, які відповідають за ухвалення фінансових рішень.</p>
--	---	---	---

²² Це запитання є адаптованою версією запитання QС3 з Посібника ОЕСР/ММФО.

ІНТЕРВ'ЮЕР: ЗАЧЕКАЙТЕ НА ОТРИМАННЯ ВІДПОВІДІ.
ЗАЧИТАЙТЕ ПЕРЕЛІК ЗА НЕОБХІДНОСТІ. ЗАКОДУЙТЕ ВСІ
ДАНІ.

**1 Якими послугами з професійного консультування
користується Ваша фірма?**

- a) Моя фірма має власного банківського консультанта
або фінансового радника
- b) Цю функцію виконує бухгалтер або фінансовий
директор фірми (штатний або зовнішній)
- c) Фірма користується рекомендаціями незалежного
фінансового радника або брокера

**2 Джерело отримання інформації про конкретний
продукт**

- d) Спам / Реклама
- e) У відділенні банку
- f) Спеціальне дослідження з метою отримати
необхідну інформацію
- g) Від торгового персоналу фірми-постачальника
продукції

3 Загальні рекомендації

Повинен використовуватись
багаторівневий код. Задайте
змінні 0 і 1 для кожної
категорії.

Наприклад, відповідь на
запитання QF4_1 «Якими
послугами з професійного
консультування
користується Ваша фірма?»
може бути: «Моя фірма має
власного банківського
консультанта».

Ця змінна приймає значення
0, якщо респондент дав
заперечну відповідь, і 1,
якщо ствердну.

<p>h) Інформація про найбільш продавані продукти (з газет, спеціалізованих видань, Інтернету тощо)</p> <p>i) Поради від друзів / родичів (які не працюють в індустрії фінансових послуг)</p> <p>j) Поради від друзів / родичів (які працюють в індустрії фінансових послуг)</p> <p>k) Поради від колег</p> <p>l) Поради від власників або управлінців інших аграрних підприємств, професійних спілок, працівників агропромислового комплексу, професійних організацій чи асоціацій</p> <p>7 Інше</p> <p>m) Не знаю</p> <p>n) Питання не доречне (останнім часом жодні продукти чи послуги не обирались)</p> <p>o) Респондент відмовився відповісти</p>			
---	--	--	--

<p><i>ЗАЗНАЧТЕ ТАКЕ: Дозвольте задати Вам запитання щодо прийняття рішень по кредитах</i></p>	<p><i>Вказівки щодо кодування даних</i></p>	<p><i>Коментарі</i></p>	<p><i>Аналіз, який потрібно провести на основі інформації, отриманої із заповнених анкет</i></p>
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QF5) Чи потрібна Вам допомога від банку або фінансового раднику для того, щоб прийняти рішення щодо кредитування?</p>	<p>Ім'я змінної: QK3; Маркер: Зовнішня допомога</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>	

<p>a) Ні, не потрібна зовнішня допомога бо ми можемо приймати такі рішення самостійно</p> <p>b) Так, потрібна зовнішня допомога оскільки не можемо прийняти рішення щодо кредитування самостійно</p> <p>i) <i>Не знаю</i></p> <p>j) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p>	<p>1</p> <p>2</p> <p>-97</p> <p>-99</p>		
---	---	--	--

<p>ЗАЗНАЧТЕ TAKE: Дозвольте задати Вам кілька запитань про фінансове управління у Вашій фірмі.</p>	<p><u>Вказівки щодо кодування даних</u></p>	<p><u>Коментарі</u></p>	<p><u>Аналіз, який потрібно провести на основі інформації, отриманої із заповнених анкет</u></p>
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QR1_a²³) Вкажіть частку робочого капіталу Вашої фірми, профінансовану з кожного із перерахованих нижче джерел протягом 2013 податкового року:</p> <p>a) Власні кошти або нерозподілені прибутки</p> <p>b) Банківські позики (приватних та/або державних банків)</p> <p>c) Позики від небанківських фінансових установ (у тому числі мікрофінансових організацій, кредитних кооперативів, кредитних спілок або фінансових компаній)</p> <p>d) Купівля в кредит у постачальників та авансовані платежі від клієнтів</p> <p>e) Інше (кошти, позичені у кредиторів, друзів, родичів, інших підприємств, або особисті заощадження тощо)</p> <p>f) Не знаю</p> <p>j) Респондент відмовився відповісти</p> <p>ІНТЕРВ'ЮЕР: ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ УКАЗАВ ВІДСОТКОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ СКЛАЛО 100%.</p>	<p>Ім'я змінної: QR1_a; Маркер: Джерело фінансування</p> <p>% % % % % -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>	<p>Відповіді на ці запитання нададуть нам корисну інформацію про використання (i) внутрішніх та/або зовнішніх, (ii) офіційних та/або неофіційних джерел фінансування.</p>

²³ Формулювання цього запитання базується на Запитанні К.3 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey.

<p>ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ НЕ ВКАЗАВ ВІДСОТКОВОГО ЗНАЧЕННЯ, ЗАПИТАЙТЕ В НЬОГО ГРОШОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕВЕДІТЬ ЙОГО У ВІДСОТКИ Й ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ СКЛАЛО 100%. (ОКРІМ ВИПАДКІВ, КОЛИ РЕСПОНДЕНТ НЕ ЗНАЄ ВІДПОВІДІ АБО ВІДМОВИВСЯ ВІДПОВІСТИ НА ЗАПИТАННЯ)</p> <p>QR1_b²⁴) Вкажіть частку основних засобів Вашої фірми, придбаних із кожного із перерахованих нижче джерел протягом 2013 податкового року:</p> <p>a) Протягом 2013 року жодних основних засобів не придбано</p> <p>b) Власні кошти або нерозподілені прибутки</p> <p>c) Внески власника або випуск нових звичайних акцій</p> <p>d) Банківські позики: приватних та/або державних банків</p> <p>e) Позики від небанківських фінансових установ, у тому числі мікрофінансових організацій, кредитних кооперативів, кредитних спілок або фінансових компаній</p> <p>господарська та/або професійна діяльність</p> <p>f) Купівля в кредит у постачальників та авансовані</p>	<p>Ім'я змінної: QR1_b;</p> <p>Маркер: Джерело</p> <p>фінансування</p> <p>%</p> <p>%</p> <p>%</p> <p>%</p> <p>%</p>		
--	---	--	--

²⁴ Формулювання цього запитання базується на Запитанні К.5 Дослідження Світового Банку Enterprise Survey.

<p>платежі від клієнтів j) Інше (кошти, позичені у кредиторів, друзів, родичів тощо) h) Не знаю i) Респондент відмовився відповісти</p> <p>ІНТЕРВ'ЮЕР: ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ УКАЗАВ ВІДСОТКОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ СКЛАЛО 100%.</p> <p>ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ НЕ ВКАЗАВ ВІДСОТКОВОГО ЗНАЧЕННЯ, ЗАПИТАЙТЕ В НЬОГО ГРОШОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕВЕДІТЬ ЙОГО У ВІДСОТКИ Й ПРОСТЕЖТЕ, ЩОБ СУМАРНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ СКЛАЛО 100%. (ОКРІМ ВИПАДКІВ, КОЛИ РЕСПОНДЕНТ НЕ ЗНАЄ ВІДПОВІДІ АБО ВІДМОВИВСЯ ВІДПОВІСТИ НА ЗАПИТАННЯ)</p>	<p>%</p> <p>%</p> <p>-97</p> <p>-99</p>		
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QR2) Хто у Вашій фірмі відповідає за ведення бухгалтерського обліку?</p> <p>a) Я b) Член моєї родини, родич або друг c) Мій колега (який не є фахівцем із фінансових питань)</p>	<p>Ім'я змінної: QR2; Маркер: Ведення бухгалтерського обліку</p> <p>1 2 3</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	<p>Ведення професійного бухгалтерського обліку дозволяє фірмі більш ефективно контролювати свої активи і пасиви, а також рух готівкових коштів та прибутки/витрати й ухвалювати більш зважені фінансові рішення. Офіційна</p>

<p>d) Штатний бухгалтер e) Штатний фінансовий директор f) Позаштатний бухгалтер або незалежна бухгалтерська фірма g) Наша фірма не веде бухгалтерського обліку h) Інше i) Не знаю j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>4 5 6 7 8 -97 -99</p>		<p>фінансова звітність може запитуватися банками для ухвалення рішення щодо видачі позики або надання інших фінансових продуктів/послуг. На підставі відповідей на це запитання ми отримуємо інформацію про відсоткову частку аграрних МСП, які ведуть професійний бухгалтерський облік, а також зможемо проаналізувати взаємозв'язок між веденням професійного бухгалтерського обліку та рівнем фінансової грамотності.</p>
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QR3) Чи проводиться регулярна незалежна аудиторська перевірка фінансової звітності Вашої компанії?</p> <p>a) Так, раз на рік b) Так, раз на три роки c) Ні h) Інше i) Не знаю j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QR3; Маркер: Аудит і контроль</p> <p>1 2 0 3 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p> <p>Відповідно до українського законодавства, аудиторська перевірка є обов'язковою лише для відкритих акціонерних компаній в агропромисловому секторі. Тим не менше, аграрні підприємства з іншою організаційно-правовою</p>	<p>Завдяки проведенню незалежного аудиту і контролю потенційні інвестори та/або позикодавці мають змогу переконатись у тому, що фінансова звітність фірми є правильною і точною.</p>

		<p>формою на власний розсуд можуть замовити послуги з незалежної аудиторської перевірки чи контролю. Відповіді на ці запитання будуть проаналізовані разом із відповідями на запитання QD1, що дозволить класифікувати фірми на дві групи: ті, чия організаційно-правова форма зобов'язує їх проходити аудиторську перевірку, і ті, які за власною ініціативою замовляють таку перевірку.</p>	
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QR4) Чи має Ваша фірма задокументовані фінансові плани щодо такого:</p> <p>A. Управління рухом готівкових коштів</p> <p>a) Так b) Ні c) Я не розумію змісту запитання h) Відповідь не по суті i) Не знаю j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QR4; Маркер: Фінансове планування</p> <p>1 0 2 3 -97 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>	<p>Відповіді на це запитання можуть допомогти нам зрозуміти, чи МСП: а) розробляють короткострокові фінансові плани (операційної діяльності та управління грошовими коштами); б) розробляють плани використання фінансових ресурсів на п'ятирічний період з метою підвищити чи оновити виробничі потужності; с) складають більш довгострокові плани потенційного розширення</p>

<p>В. Інвестування в обладнання, техніку</p> <p>a) Так b) Ні c) Я не розумію змісту запитання h) Відповідь не по суті i) Не знаю j) Респондент відмовився відповісти</p> <p>С. Інвестування у розширення діяльності: придбання земельних ділянок, майна, технологічного обладнання тощо</p> <p>a) Так b) Ні c) Я не розумію змісту запитання h) Відповідь не по суті i) Не знаю j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>1 0 2 3 -97 -99</p> <p>1 0 2 3 -97 -99</p>		діяльності.
<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p>QP5) Ви коли-небудь інвестували Ваші особисті заощадження у Вашу компанію?</p> <p>a) Так, зараз b) Так, раніше, але не зараз c) Ніколи</p>	<p>Ім'я змінної: QP5; Маркер: особисті та корпоративні кошти</p> <p>1 2 3</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>	

<p>i) Не знаю</p> <p>j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>-97</p> <p>-99</p>		
<p><u>Якщо респондент відповів на QP5 is a) Так, постійно</u></p> <p>QP6) Якщо «так, зараз», то яку частку від загальних інвестицій в компанію?</p> <p>a) <25%</p> <p>b) 25-50%</p> <p>c) 50-75%</p> <p>d) 75-100%</p> <p>i) Не знаю</p> <p>j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QP6;</p> <p>Маркер: особисті та корпоративні кошти</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>4)</p> <p>-97</p> <p>-99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>	
<p><u>Якщо респондент відповів на QP5 b) Так, раніше, але не зараз</u></p> <p>QP7) Якщо раніше так, а зараз ні, то чому?</p> <p>a) Було втрачено всі або частина інвестованих грошей</p> <p>b) Не отримано прибутку від вкладених грошей</p> <p>c) Не хочу змішувати власні гроші з грошами бізнесу</p>	<p>Ім'я змінної: QP7;</p> <p>Маркер: особисті та корпоративні кошти</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: роз'яснювальна</p>	

<p>i) Не знаю</p> <p>j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>-97</p> <p>-99</p>		
<u>Якщо респондент відповів на QP5 с) Ніколи</u>			
<p>QP8) Якщо ні, то чому Ви не інвестуєте свої заощадження в свою компанію?</p> <p>a) Нема заощаджень</p> <p>b) Не хочу ризикувати та втратити особисті заощадження</p> <p>c) Не хочу змішувати власні гроші з грошами бізнесу</p> <p>i) Не знаю</p> <p>j) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QP8;</p> <p>Маркер: особисті та корпоративні кошти</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>-97</p> <p>-99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді:</p> <p>роз'яснювальна</p>	

<p><u>ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ</u></p> <p><i>ІНТЕРВ'ЮЕР: НА ЗАПИТ РЕСПОНДЕНТА ПОВТОРІТЬ ЗАПИТАННЯ</i></p> <p>QT1²⁵) Вкажіть, будь ласка, чи правильні, на Вашу думку, такі твердження?</p> <p>a) Правильно b) Неправильно c) <i>Не знаю</i> d) <i>Респондент відмовився відповісти</i></p> <p>a) Високоприбуткове інвестування, як правило, пов'язане з великими ризиками</p> <p>b) Зростання рівня інфляції спричинює підвищення прожиткового мінімуму</p> <p>c) Існує менша вірогідність втратити гроші, якщо зберігати їх у декількох банках, а не в одному.</p>	<p>Ім'я змінної: QT1_ Маркер: Правильна відповідь = Усі твердження правильні</p> <p>1 1 -97 -99</p> <p>Змінні маркери мають такі суфікси:</p> <p>_1 _2 _3</p>	<p>Мета запитання: оцінювання фінансової грамотності</p>	
---	---	---	--

²⁵ Це запитання є адаптованою версією запитання QK5 з Посібника ОЕСР/ММФО.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ВСІХ

*ІНТЕРВ'ЮЕР: НА ЗАПИТ РЕСПОНДЕНТА ПОВТОРІТЬ
ЗАПИТАННЯ*

QT2) (ACC) Що таке балансовий звіт?

- a) Це зведений фінансовий звіт про активи і пасиви фірми станом на певну дату
- b) Це звіт про рух фінансових ресурсів
- b) Це звіт про операційну діяльність фірми протягом певного періоду часу
- d) Інше
- e) *Не знаю*
- f) *Респондент відмовився відповісти*

**Ім'я змінної: QT2;
Маркер: Ведення
бухгалтерського обліку**

**Правильна відповідь = «Це
зведений фінансовий звіт
про активи і пасиви фірми
станом на певну дату»**

1

2

3

4

-97

-99

**Мета запитання: оцінювання
фінансової грамотності**

Оцінює розуміння основних
бухгалтерських понять.

ЗАЗНАЧТЕ ТАКЕ: А тепер дозвольте трохи розпитати Вас про себе.			
Запитання з цього розділу анкети задаються усім респондентам, якщо застосовні			
QD8²⁶) Скажіть, будь ласка, скільки Вам років? ЗАПИШІТЬ ВІК <i>a) Респондент відмовився відповісти</i>	Ім'я змінної: QD8; Маркер: Вік -99	Тип очікуваної відповіді: описова	
ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ ВІДМОВИВСЯ ВІДПОВІСТИ НА ЗАПИТАННЯ QD8 (або запитання не було задане), запитайте: QD8_a²⁷) Чи не могли б Ви вказати {натомість} вікову групу, до якої належите? a) 18-19 b) 20-29 c) 30-39 d) 40-49 e) 50-59 f) 60-69 g) 70-79 h) 79+ <i>i) Респондент відмовився відповісти</i>	Ім'я змінної: QD8_a Маркер: Вік 1 2 3 4 5 6 7 -99		

²⁶ Це запитання є адаптованою версією запитання QD3 з Посібника ОЕСР/ММФО.

²⁷ Те саме.

<p><u>Примітка для агенції: якщо респондент є студентом, закодуйте інформацію про здобуту ним освіту. Це запитання стосується радше освітнього, а не кваліфікаційного рівня</u></p> <p>QD9²⁸) Назвіть найвищий здобутий Вами освітній рівень?</p> <p><i>ЗАЧИТАЙТЕ ПЕРЕЛІК, відмітьте вибраний респондентом пункт</i></p> <p><u>Примітка для агенції: Інтерв'юер може уточнити, які професійні кваліфікації відповідають зазначеним науково-освітнім рівням.</u></p> <p>a) Університетська освіта b) Професійно-технічна освіта після закінчення середньої загальноосвітньої школи c) Повна загальна середня освіта d) Неповна загальна середня освіта e) Повна початкова освіта f) Неповна початкова освіта g) Без офіційної освіти h) Респондент відмовився відповісти</p>	<p>Ім'я змінної: QD9</p> <p>Маркер: Освітній рівень</p> <p>1 2 3 4 5 6 7 -99</p>	<p>Тип очікуваної відповіді: описова</p>	
---	--	--	--

²⁸ Це запитання є адаптованою версією запитання QD4 з Посібника ОЕСР/ММФО.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. OECD/INFE Toolkit to measure Financial Literacy and Financial Inclusion: Guidance, Code Questionnaire and Supplementary Questions.
2. Atkinson A. and Messy, F-A. (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>.
3. "Improving Financial Literacy. Analysis of Issues and Policies", OECD, 2005. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en#page3.
4. Kempson, E. (2009), "Framework for the Development of Financial Literacy Baseline Surveys: A First International Comparative Analysis", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 1, OECD Publishing. doi: 10.1787/5kmddpz7m9zq-en.
5. World Bank (2014), *World Bank Enterprise Survey Methodology*, <http://www.enterprisesurveys.org/Methodology>, accessed 1-12 August 2014.
6. European Bank for Reconstruction and Development (2014), *Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS)*, <http://ebrd-beeps.com/>, accessed 1-12 August 2014.
7. Aggarwal, N., Gupta, M., Singh, S. (2014), "Financial Literacy among Farmers: Empirical Evidence from Punjab", *Pacific Business Review International*, Volume 6, Issue 7, January 2014.
8. Andoh, F.K., Nunoo, J. (2011), "Sustaining Small and Medium Enterprises through Financial Service Utilization: Does Financial Literacy Matter?"
9. FinScope SME (2014), *Finscope SME*, <http://www.finmark.org.za/finscope/finscope-sme/>, accessed 1-12 August 2014.
10. FinScope (2010), *FinScope South Africa Small Business Survey 2010*, <http://www.finmark.org.za/blog/publication/finscope-south-africa-small-business-survey-2010-report/>, accessed 5 August 2014.
11. Kuntchev, V., Ramalho, R., Rodriguez-Meza, J. and J. Yang (2012), "What Have We Learned from the Enterprise Surveys Regarding Access to Finance by SMEs?", *World Bank Research Papers*, Washington DC: <http://www.enterprisesurveys.org/~media/GIAWB/EnterpriseSurveys/Documents/ResearchPapers/Enterprise-Surveys-access-to-finance-and-SME.pdf>.
12. Xu, L., Zia, B. (2012), "Financial Literacy around the World. An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way forward", World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team.

13. Winn, M., Miller, C., Gegenbauer, I. (2009), “The use of Structured Finance Instruments in Eastern Europe and Central Asia”.
14. Statistical Yearbook of Ukraine for 2010 and the Site of the State Statistics Service of Ukraine <http://www.ukrstat.gov.ua/> accessed 13 August 2014.
15. FAOSTAT (2013), FAO Statistical Databases, <http://faostat.fao.org>, accessed 13 August 2014.
16. OECD (2006) "Trade Policy Studies. Liberalisation and Universal Access to Basic Services.

www.oecd.org/globalrelations/eurasia.htm

Проект співфінансується
Європейським Союзом

